

שמעתא למיקתא

גליון קס"ד | פרי יוגט | ה'תשע"ד
קהילת "חניכי הישיבות", רמת ב'

מצא מכשיר שיש בו שימושי איסור, האם חייב להחזירו משום השבת אבידה

א. מצות השבת אבידה

מצות עשה להשיב אבידה לישראל שנא' (דברים פ"ב פס' א) "השב תשיבם לאחיך", והרואה אבידת ישראל והתעלם ממנה והניחה עובר בליית שנא' (שם) לא תראה את שור אחיך והתעלמת מהם, וביטל מייע הנזיל. ואם לקח את האבידה ולא השיבה בטל מייע ועבר על ב' לאוין "לא תוכל להתעלם" ו"לא תגזול", כמש"כ הרמב"ם (גו"א פ"א ה"א-ה) והשו"ע (ח"מ סי' רטו ס"א). ועי' ברמב"ם (שם) ובשו"ע (שם) דחובת השבה היא באבידת ישראל, אבל המינין מישראל והאפיקורסים ועובדי ע"ז ומחללי שבת בפרהסיא אסור להחזיר להן אבדה כגוי. אלא דלענין אינם שומרי תורה ומצוות שבזמנינו דעת בעל האג"מ (תשובה בסוה"ס השא"כ עמ' קעה אות ב), הגריש"א זצ"ל והגר"ק שליט"א (שם פ"ב סעי' ה) דלענין מצוות השבת אבידתם דיינין להו כתינוקות שנשבו וחייבים להחזיר אבידתם. [ועי' עוד בגליון ה' לענין דין תינוק שנשבה בזמנינו].

ואף אשה חיהבת במצוה זו דהיא מצוה שאין הזמן גרמא כמבואר בש"ס קידושין (לד.) וכן נקטו בתוס' (שם וב"מ כו.), ודלא כהשיטה מקובצת (קידושין ל. ד"ה קרא) בשם יש מפרשים דנשים אינן מצוות משום דכל כבודה בת מלך פנימה, (ועיי"ש בשם הרא"ש שדחה דבריהם).

ובכל גוונין אין חובת הוצאת ממון על השבת אבידה, ועי"כ אם יגרם לאדם נזק כספי ע"י ההשבה פטור מלהשיב. כמבואר בשו"ע (ח"מ סי' רסד-רסה) וביאר הסמ"ע (סי' רסד ס"ק א) דהא איתא בב"מ (ג.) אפס לא יהיה בך אביון ודרשינן כאילו הוא אומר הזהר מן העניות. ומטעם זה כל הפסד ממון או ביטול מלאכה שלו מחמת השבה זו, שלו קודם, עי"כ. ואפילו להציל נפש חברו בממונו אינו חייב בהשבת אבידת סליח ממונה לניצול כמבואר בב"מ (ח"מ סי' תכו) בשם הרא"ש, וכן פסק הסמ"ע (שם ס"ק א). ועי' בחו"מ (סי' קסה) דלא מצונו בשום מקום להפסיד ממונו אפי' מעט כדי להציל ממון חברו. וכן פסק הגר"ז (מצאנא אות לג) ועיי"ש דאף מניעת ריוח בלבד בכלל הפסד ממון לענין זה (ואף כשהאבידה יקרה ערך, עיי"ש). אלא דאם ברור שהבעלים ישלמו הפסדו חייב וכמ"ש הגר"ז (שם). [ובשם דהגר"ש זצ"ל (השבת אבידה כהלכתא אות ה) כתבו דאם בשעת שממתין לאוטובוס, מצא אבידה ומחמת הטופול בה יצטרך להתעכב ועלול להפסיד האוטובוס פטור מלהשבת, כי הפסד זמן כהביב חשוב הפסד ממון, עי"כ, ויש לענין בטעם הדבר דהרי כל השבת אבידה כפופה בהפסד זמן. ודעת בעל האג"מ (השא"כ פ"י אות ו והנה יו) והגר"ש זצ"ל (משפט האבידה סי' רסה שע"פ ס"ק ט א) דביטול ת"ת אינו בכלל זה, כי זה תכלית התלמוד. אולם כשהולך ללמוד תורה ומצא אבידה אינו חייב לטפל בה הדיוסק במצוה פטור מן המצוה, עי' בזה בגליון מ"ג. ועי' עוד בגליון קכ"ב ע"ד פרטים לענין מצות השבת אבידה].

ויש לדון בשאלה שכיחה במי שמצא מכשיר הנומד לשימושי אדם אלא שיש בו שימושי איסור, האם חייב להשיבו, האם נימא דכיון שהוי מכשיר שיש בו מכשול אין עליו להחזירו, או דלמא בתר שימושי היתר אזלינן וחייב להשיבו.

ב. המוצא דבר איסור

והנה המוצא דבר איסור כמו נבלה וכדו', מסתבר דאינו חייב להחזירו לבעליו, והעירוני שיש להוכיח כן מהא דשנינו בב"מ (פ.) דדרש רב חתול רע שמיור לקטנים מותר להרגו ואסור לקיימו ואין בו משום גזל ואין בו משום השבת אבידה לבעלים אלא כל המוצא והורגו וזוכה בעורו, עי"כ. וכן פסק השו"ע (ח"מ סי' רסו סעי' ד.) ולפ"ז י"ל דה"ה לכל דבר איסור שאין להחזירו לבעלו. אולם יש לדחות דמאה דחולת רע ליכא ראיא, דשאני התם שמוטל על כולם להורגו לסלק נזק מהרבים, משא"כ באיסור שאין חובו לבערו מקריבנו. אולם אכתי יש להביא ראיא מהא דפסק הרמ"א (יו"ד סי' קסא סעי' יא) דהמוצא שטר חוב שיש בו ריבית לא יחזירו אלא יקרעו דחיישינן שמא יגבה בו הרבית. והביאו הסמ"ע (סי' סה ס"ק כה). וש"מ שכן הוכיח הפתחי חושן (ספ"א הגה סח). אלא דכל זה דבר שחייב שהמאבד יעבור בו איסור, אבל אם אין המאבד חשוד לעבור בו איסור (וכגון שדעתו למוכרו לעכו"ם וכדו') י"ל דאיכא חובת השבה.

ג. הטעם שאינו מחזירי ככה"ג

וי"ל דהיינו טעמא דאין להחזיר דבר איסור למי שחשוד לעבור בו עבירה, היינו משום איסור "לפני עור". ולפ"ז היכן שבידו להשיג איסור זה אצל אחרים ליכא לפני"ע דהוי חד עברא נהרא. ואף כשבידו להשיגו עי"י ישראל, דעת הפני משה (ח"ב סי' קה) דליכא לאו דלפני"ע ככה"ג. ואעפ"י שדעת המשנה לכתוב המושג (מחזירי פ"ד ה"ב מובא בפתיש יו"ד סי' קס אות א) לאסור ככה"ג, מ"מ אף לדידה אינו מלתא פסיקתא דהרי להטעם השני שכתב שם היינו כי אפשר שישראל השני לא יתן לו, ולפ"ז י"ל דהיכן ששכיחי מומרים שבלא"ה יתנו לו אף הוא מודה דליכא משום לפני"ע. וכ"כ בחתן סופר (שפת המקהל קנין, כלל לפני"ע אות יח). וכן מבואר בפתי"ש (סי' קס אות א), וכן פסק בדברי יצחק (ח"ב סי' רלה אות ג), וכן י"ל אליבא דהתפ"ח חיים (תפ"ח לאוין ד) (וכבר הארכנו בזה בס"ד בגליון קט"ז).

אלא דהכא שיש שמחזיר לו בחינם י"ל דאעפ"י שיש אחרים שמוכנים לתת לו במכירתו (אבל במתנה אינו מוכנים לתת לו) הוי כחד עברא דנהרא ועובר על לפני"ע. וכן מבואר במא"י (ע"ז ו. ד"ה כל מה שנטסה) דהנותן איסור לחבירו במתנה אעפ"י שיכול להשיג האיסור עי"י קניה חתרי עברי דנהרא ועובר לפני"ע מה"ת. וכן נקטו הרמ"א (סי' קסג ס"ק ג), הביית יצחק (או"ח סי' כט אות א), התורת חסד (סי' א אות ט ד"ה מעתה) והמ"ב (שם ס"ק ב). (וגדולה מזו כתב הפת"ח (מנהגי איסור סי' תצו ס"ק ב) דהיכן שאין האיסור מוזמן לפני האוסר והמתיר מוזמנו ומביאו לביתו ליתן לו דבר האיסור הו"ל כקאי בתרי עברי דנהרא. והביאו ביד מלאכי (אות שס), וכן פסק באג"מ (ח"ה סי' יא אות י). אלא דמדברי השו"ע (סי' קטו ס"ק ב) משמע דככה"ג ליכא לפני"ע מה"ת כיון שביד האוסר לקחת האיסור באותה העיר). ומח"ס י"ל דאיכא משום לפני"ע בהחזרת דבר איסור לבעליו (החשודים להכשל בו).

ואפי' היכן דליכא משום לפני"ע איכא משום מסייע ידי עוברי עבירה כמבואר בר"ן (ע"ז א: ברי"ף ד"ה מניין שלא יושיט, ושבת א: ברי"ף ד"ה ומקשה) דאעפ"י בדחד עברי דנהרא ליכא משום לפני"ע מ"מ מדברנן מיהא אסור שהרי מחויב הוא להפרישו מאיסור והיאך יסייע ידי עוברי עבירה. וכן פסקו השו"ע (סי' קנא ס"ק ו) והמ"ב (שם וסי' שמו ס"ק ז). וכן מבואר מדברי הרמ"א הנ"ל שכתב שהמוצא שיש בו ריבית עליו לקורעו.

ד. כשאין משום חשש לפני עור לא תתן מכשול

אמנם כ"ז דבר שהוי ודאי איסור ועומד לעבירה כשטר שיש בו ריבית, אבל דבר שאינו נודאי שעומד לאיסור י"ל שעליו להחזירו, ומשום לפני"ע ליכא כיון שאינו תולת שמה וישתמשנו בדבר היתר כמ"ש המ"ב (סי' שמו ס"ק ה) ומ"מ היינו דוקא בתלה בדבר המצוי, אבל אם מלאכת היתר אינה מצויה, אין תולין בה אם לא מפני דרכי שלום. וביאר החזו"א (שביעית סי' יב אות ט) דהא דחקלו חכמים בספק לפני"ע, דאם באנו לחמירי בספיקות נמי נעשה מכשול שנמנע חסד ודרכי חיים ושלום מעצמנו וממה, והם רק ע"י שאינן אצל החיותם ולהיטיב עמם, וכישי שלא להחזיר שנתא ותחרות בנינו וביניהם, ועוברין על לא תשנא ועוד כמה לאוין וחייב איסורין קח מאיסור זה שאנו באין להציל אותם ממנו, והלכך שקלו וז"ל בפלס עד כמה שיש להתנהג לקונסים ולמשון ידינו מהם, וזכרנו לאסור לתת להם בזמן שהוא ודאי לעבירה ולהתיר בספק, אלא שהדבר מסור לחכמים, עי"כ.

אלא שהדבר צריך שיקול הדעת היכן התליה הרוקה דבעינן היתר ש דרכי שלום להחזיר דהרי הדבר תלוי נמי בסוג האדם המאבד וסוג המכשיר הנאבד, והכל לפי הענין. ומ"מ היכן דליכא תליה כלל למעשה ליכא חיוב השבה. וש"מ שכן דעת הגריש"א זצ"ל (משפט האבידה סי' רטו מאוני צדקה אות ז, וסי' רמו שערי צדק רמ"א ור"סו רסו ס"ק א) דהמוצא דברים האסורים כגון בגד שאינו צנוע אוכל שאינו כשר וכדו' ויש בהם סימן, חייב להחזירם, ואם הבעלים ימנעו להשיבם להשתמש בהם איכא משום לפני"ע. אלא דיצא לחדש דבכה"ג ימכרם לעכו"ם ואת הממוין יחזיר לבעלים.

אולם לכאורה חידוש גדול הוא זה דהרי כיון שאינו חייב בהשבת הכלי מהיכי יתתי שהתחייב למוכרו ולהחזיר דמיו. וש"מ בפתיח חושן (שם) שגם פסק דבכה"ג אינו חייב למכור ולהחזיר דמים דבכה"ג לא חל חובת השבה כלל. [ובלא"ה פעמים דא"א לעשות כן שהרי נתפס כגזלן ע"פ החוק, וודאי שאינו מחויב לעשות כן ע"י החזיר האבידה, דלא גרע מהוצאת ממון שאין מחויבים בה להשיב אבידה כמבואר לעיל].

ה. כשאין לבדו להחזיר הפחפ

ובלא"ה נראה שהמוצא דבר שיש בו שימושי איסור (כמו בני"ד), פטור מלטפל בו להשיבו כלל, דלא גרע מזקן ואינו לפי אבדו שפטור מהשבה כמבואר בש"ס ב"מ (כס: ז). וכן פסק השו"ע (סי' רסו סעי' א). ועי' בגר"ז (אות ט) דדין זה הוא בין בזקן שאינו ת"ח אלא שהוא מוכבד ועשור או דבר אחר, בין ת"ח שאינו זקן. ועיי"ש בשו"ע ובגור"ז (אמד לה) שכתב: דאומד דעתו אילו היה שיש א"ה מה מחזירים לעצמו, כך הוא חייב להחזיר של חברו, ואם לא היה מוחל על כבודו אף אם היו שלו, כך בשל חברו אינו חייב להחזיר, עי"כ. ואעפ"י שכתב השו"ע (שם) דמדריך הישר והטוב עליו להחזיר אעפ"י שאינו כבודו, נ"ד שאני. ואם המוצא הוא ת"ח, עי' ברמ"א (ח"מ סי' רז) שאסור לת"ח לוותר על כבודו להנבות אפילו באבידה. שכן הוא בידו דידן אלא אינו לפי כבודו של המוצא לטפל באבידה כזו. ואפשר דאף המוצא (שם) שחולק שם יודה בני"ד. ועוד דפעמים נמצא מכניס עצמו בחשד בעיני חברות שמחזיק דבר איסור. [ועי' ספר השבת אבידה כהלכתא (מילואים עמ' קלה) שהכרעת הגריש"א זצ"ל דבזקן ואינו לפי כבודו אפי' אם כבר הרים חפץ האבוד רשאי להחזירו למקומו ולא להשיבו. ועי' עוד פרטים בפרי יצחק (ח"א סי' ב)].

ו. כשיש משום לאפרושי מאיסורא

ומ"מ אף היכן דליכא משום האי פטור דזקן ואינו לפי כבודו, יש מכשירים שהוראת גדולי הדור שדינם כחפצא של איסור ממש ולא סמכין כלל שיש בהם שימושי היתר, ועי"כ ישאל שאלת חכם. ולענין הליזק ממון חברו עי"מ להפרישו מאיסור, עי' בש"ס בש"ת ברכות (טו). שאמרו דהרואה חברו לבוש כלאים קורעו אפי' בשוק, ומוכח שמונת הליזק ממון חברו עי"מ להפרישו מאיסור. ועי' בקצות (משו"ב סי' ג) ובנתיבות (סי' ג ביאורים ס"ק א) דס"ל דכל אדם מצווה להפריש חברו מאיסור אפי' מי שאינו בכלל ב"ד והוכיחו כן מש"ס הנז"ל. וכן באה"ע (אמד לה) שיש א"ה מה מחזירים לעצמו, כך הוא חייב להחזיר של חברו, ואם לא היה מוחל על כבודו אף אם היו שלו, כך בשל חברו אינו חייב להחזיר, עי"כ. ואעפ"י שכתב השו"ע (שם) דמדריך הישר והטוב עליו להחזיר אעפ"י שאינו כבודו, נ"ד שאני. ואם המוצא הוא ת"ח, עי' ברמ"א (ח"מ סי' רז) שאסור לת"ח לוותר על כבודו להנבות אפילו באבידה. שכן הוא בידו דידן אלא אינו לפי כבודו של המוצא לטפל באבידה כזו. ואפשר דאף המוצא (שם) שחולק שם יודה בני"ד. ועוד דפעמים נמצא מכניס עצמו בחשד בעיני חברות שמחזיק דבר איסור. [ועי' ספר השבת אבידה כהלכתא (מילואים עמ' קלה) שהכרעת הגריש"א זצ"ל דבזקן ואינו לפי כבודו אפי' אם כבר הרים חפץ האבוד רשאי להחזירו למקומו ולא להשיבו. ועי' עוד פרטים בפרי יצחק (ח"א סי' ב)].

הלומד עם חברו דברי תוכחה האם צריך לשנות הלשון

תנן בשבועות [לה.] המקלל עצמו וחבירו ככולן (באלף דלת, בידו הי, בשדי, בצבאות, בחנון, ברחום וכו') עובר בעשה, יכרך ה' וכן יככם א-להים, זו היא אלה הכתובה בתורה.

ואמרין בגמ' [שם לו.] יתיב רב כהנא קמיה דרב יהודה ויתיב וקאמר הא מתניתין כדתנן (פרש"י כמו שהיא שנויה יככה יככם), א"ל כנה (הפוך דבריך כנגד אחרים אמור יכהו וכן יכהם שלא תקללני). יתיב ההוא מרבנן קמיה דרב כהנא ויתיב וקאמר גם אל יתצך לנצח יתחך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים סלה (את המקרא הזה היה דורש שנאמר בדואג בספר תהילים), א"ל כנה (ואמור יתצחו). תרתי למה לי, מהו דתימא ה"מ מתניתין אבל בקראי אימא לא מכנינן קמ"ל.

ומבואר דהלומד עם חברו מתני' או קרא המדבר בקללה בלשון נוכח, צריך לשנות לשונו נסתר שלא לקלל חברו. ויל"ע הא דאין העולם מקפידים בזה.

ולכאורה י"ל דהא דא"ל כנה, אינו בדרך חיוב, אלא דבר הראוי. וכן מבואר ברי"א [המוכא בש"ג טז. מרפי רי"ף] שכתב - כששונה אדם עם חברו ראוי לכנותו, כגון אם רוצה לומר יככה יאמר יכהו, ואפי' המקרא שכתוב גם אל יתצך לנצח יכנהו ויאמר יתצחו שלא יראה כמקלל חברו, אלא כשקורא בתורה בכנסת או המלמד לתלמידו אינו ראוי לכנותו. עכ"ל. אולם אכתי צ"ב אמאי אין נזהרין בזה כלל.

והנה במור וקציעה [או"ח סי' קט"ז] כתב דאם מתכוון לקרא בכתוב, אפי' רק פס' אחד אסור לשנות הלשון, והא דאיתא בשבועות דבקראי מכנינן, שאני התם דמיירי בתלמיד היושב לפני רבו ועוסק בלשון קלה לנוכח, בזה בלבד הותר, שלא קרא נראה כמקלל רבו, ומשום כבוד רבו דחמיר.

ועל פי דבריו י"ל דההיא סוגיא איירי בלומד עם רבו, אבל הלומד עם חברו א"צ לשנות לשונו אפי' במתניתין. איברא דמדברי הרי"א ז"ל הנ"ל מבואר דאפי' לומד עם חברו ראוי שישנה לשון הפסוק, שלא יראה כמקלל חברו.

וכן מבואר מדברי הריטב"א [שם] שכתב דדוקא בקרא דאיתו לדרשא בעלמא יש לשנותו, אבל כשקורין אותו בקריאתו אין מכנין ואפי' לתינוקות, וכ"ש בשום קריאה שהיא לחובת קריאה בציבור.

ומפורש בדבריו דאינו רק בתלמיד היושב לפני רבו, אלא בכל לומד עם חברו, אלא דכשקורין אותו בקריאתו אין מכנין.

(וכבר עמד בזה המחזיק ברכה [שם ס"ק א] דבדברי הרי"א ז"ל והריטב"א מבואר דלא כמור וקציעה).

ואפשר ליישב מנהג העולם ע"פ דברי המאירי [שבועות שם] שכתב - כל שהוא עם חברו וקורא באלות הכתובות, הן בתלמוד כגון יככה ה' האמור במשנתנו, הן במקרא כמו גם אל יתצך לנצח, או בתורה כגון יככה ה' וכו', מותר לו לכנות ולקרותו יכהו יתצחו

